

HALK ANLATI VE İNANIŞLARINDA MİTOLOJİK BİR MEYVE: NAR

Ebru ŞENOCAK

Yrd. Doç. Dr. Fırat Üniversitesi, esenocak@firat.edu.tr

ÖZ

Şamanist inanışlardan bugüne her milletin kutsallaştırarak ölümsüzleştirdiği bir meyve olan nar, cennet meyvesi diye bilinmektedir. Kutsal meyve nar halk hekimliği, kök boya, gıda, hediyelik eşya yapımı vb. gibi pek çok sahada yaşam alanı bulmuştur. Bu anlamda nar ağacı; meyvesi, çiçeği, çekirdekleri, zarı, yağı, suyu ve kabukları ile çeşitli karışımlar halinde sanayi, ticari, tıbbi vb. gibi amaçlarla kullanılmaktadır. Nar rüya tabirleri, halk anlatı ve inanışlarında sembolik anlamları ve olağanüstü özellikleriyle de yaşatılmaktadır. Mitolojiler, yaşam enerjilerimizi besleyen saf kaynaklar olup, insanın kökene dönüş arzusuna sembolik bir yol haritası çizmektedir.

Mitolojilerin parçalanmış şekilleri olan masallar başta olmak üzere, halk hikâyesi, ninni, bilmece vb. gibi türlerde de ele alınan nar, çeşitli sembollerle mitolojik dönemin etkilerini yaşatmaktadır. Tespit ettiğimiz metinlerde narın mitolojik kökeni olağanüstü güç ve güzellik, bolluk ve bereket, kutsal ağaç hayat/bilgi ağacı, kötü iyeleri uzaklaştıran nazar sembolü ve zürriyet sahibi olma özellikleriyle karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu çalışmada, kolektifin üretimlerinden hareketle narın, geleneklerimizdeki yeri ve anlatılarda karşılaştığımız sembolik anlamları bilimsel metotlarla tahlil edilecektir. Böylece yüzyıllık tarihi, kültürel birikim ve tecrübelerin eşliğinde sembollerle kodlanarak, insanoğluna verilmek istenen mesajlar, inanç dünyası ve evrensel kültürün ortak değerleri tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Mitoloji, nar, sembol, arketip, evrensel kültür.

A MYTHOLOGICAL FRUIT IN NARRATIVE E BELIEF OF PUBLIC: POMEGRANATE

ABSTRACT

From the Shamanistic beliefs to this day, pomegranate is a fruit that is immortalized and sanctified by every nation is known as fruit of paradise. Sacred fruit pomegranate has found a living area as folk medicine, dye, food, souvenir production etc. In this sense, the pomegranate tree; It is used for such purposes as industrial, commercial, medical etc. with its fruit, flowers, seeds, membrane, oil, water and shells in various mixtures. Pomegranate is kept alive with its symbolic meaning and extraordinary properties in dream interpretation, folk narratives and beliefs. Mythologies are pure energy source that feeds our lives, is drawn the map of a symbolic way to the desire to return to the origin of man.

Pomegranate that is addressed in the kind of narratives especially in tales that is fragmented of mythology, folk tales, lullabies, riddles etc. are experienced the effects of various periods with mythological symbols. In the texts that we have detected, emerges with features such as symbol of power and beauty, abundance and fertility, life sacred trees / tree of knowledge, the evil eye symbol and having the features of offspring. In this study, starting from the collective production place in our traditions of pomegranate and symbolic meaning that we encounter in the narrative,

will be analyzed using scientific methods. Thus accompanied by a century of history, cultural heritage and the experience we will try to identify the desired messages to be given to mankind, the common values of universal culture by coding symbols.

Keywords: Mythology, pomegranates, symbols, archetypes, universal culture.

GİRİŞ

Mitolojik bir meyve olan nar rüya tabirleri, halk inanışları, efsane, masal, halk hikâyesi, mani, ninni, bilmece, halk hekimliği vb. gibi türlerden kök boya, nar şerbeti, nar ekşisi, pekmez, şurup, likör, merhem, şampuan, duş jeli, krem, gıda katkı maddesi, hediyelik eşya yapımına, mimarlık ve süsleme sanatına kadar pek çok sahada yaşam alanı bulmuştur. Bu anlamda nar ağacı; meyvesi, çiçeği, çekirdekleri, zarı, yağı, suyu ve kabukları ile çeşitli karışımlar halinde sanayi, tıbbi vb. gibi amaçlarla kullanılmaktadır. Anayurdu Asya olan narın Türkiye’de boncuk narı, devediş gök milesi, kara nar, karaköprü, katırbaşı, kızıl, kuş narı, Nizip narı ve Tırbey, Mersin’in Silifke ve Mut ilçelerinde çekirdeksiz nar (www.lony.com.tr, 2012) Elazığ’da ekşi nar, tatlı nar, zivzik narı (Tanyol 2011: 100) ayrıca devediş, nuznar, çüngüş narı vb. gibi adlarla bilinen pek çok çeşidi vardır.

İnsanoğluna şifa dağıtan bu mucizevi meyve, mitolojik anlatılarda ve halk inanışlarında olağanüstü özellikleriyle yer almaktadır. Mitolojiler, yaşam enerjilerimizi besleyen saf kaynaklardır. Başka bir deyişle doğa üzerine işlenmiş olan prototipler’in insanoğlunun hayal dünyasında canlandırılması, olağanüstülüklerle ulaşabilme arzusu ve yaratılışın sebeplerini anlamlandırabilme sürecidir. “Etkin yaşayan bir mitosun mesajı derin bilinçaltının kutsamasıyla üretilir, mesaj orada enerji bulur, uyandırır ve çağırır; bu düzeyde işlev gören simgeler enerji üretir ve uyarıları yönlendirir.” (Campbell 2003: 676) Kolektif bilincin üretimleri olan söz konusu anlatılar, sembolik bir dil ile çözümlenmeyi beklemektedir. Semboller ardında kodlanan kültürel bilgilerle, insanoğlunun evrensellik bağını kurması, geçmiş ve gelecek ilişkisini sağlamlaştırması, unutulmaya yüz tutan değerlerini hatırlaması, yaratılışın sebeplerini sorgulaması hedeflenmektedir. Halk anlatı ve inanışlarında nar kan, olağanüstü güzellik, olağanüstü güç, bolluk bereket ve zürriyet sembolü olma vb. gibi kutsal özelliklerle yaşatılırken, insanın kökene dönüş arzusuna sembolik bir yol haritası çizmektedir. Biz nar ile ilgili olarak tespit ettiğimiz bu özellikleri şu alt başlıklar halinde değerlendireceğiz:

a. Olağanüstü güzellik sembolü nar

Nar, sağlık ve güzellik açısından mucizevî bir meyvedir. “Narda protein, karbonhidrat, kalsiyum, fosfor, demir vb. gibi maddeler ve B1, B2, C gibi vitaminler bulunur.” (Maranki 2008: 283) Güçlü antioksidanlara sahip olduğundan cildi koruyan ve canlılık veren nar, çekirdek yağı ile de tam bir gençlik iksiridir. Nar çekirdeği yağından kırışıklık giderici, cilt yenileyici ve ölü hücrelerden arındırıcı olarak yararlanılmaktadır. “Temiz olmayan ciltler için narın köselemsi kabuğu öğütülerek biraz suyla karıştırılır ve peeling kremi olarak kullanılır. Böylece cilt, göz alıcı bir tene kavuşur. (www.diyetmutfagi.com, 2012)

Mitolojik dönemden bugüne inanışlarda ve anlatılarda nar, güzellik kaynağı veya güzelleştirici unsur olarak düşünüldüğü için, güzelliğe dair bütün unsurların kahramana yansımaları arzu edilerek, ad olarak da tercih edilmiştir.

Kırım'da anlatılan "Çınar, Nar ve Servi" adlı efsanede; *"Deniz kenarında yaşayan bir balıkçı ile eşinin üç kızı vardır. Nar adlı ikinci kızın akli, fikri süslenmektedir. Güzel olmadığı ve yanakları kırmızı olmadığı için sürekli annesi ve babası ile kavga eden kızın tek hayali, yoldan gelen geçenlerin kendisine bakıp, onu hayranlıkla seyretmeleridir. Geçimsiz ve saygısız olan çınar, nar ve servi adlı üç kız, anne ve babası tarafından kargışlanır. Göklerden gelen bir ses, kızları arzularına göre cezalandırır. Çınar adlı kız çınar ağacına, servi adlı kız servi ağacına ve nar adlı kız da çehrayı çiçekli bir nar ağacına dönüşür. Herkes durup ona hayran hayran bakar, fakat hiç kimse yaklaşıp da güzel çiçeklerini koklamaz. Çünkü onların kokusu olmaz. Meyvelerinin içi kıpkırmızıdır, fakat insanları doyduramaz, susuzluğunu gidermez."* (Ergun 1997: c. II, 817-818)

Efsanede, anne-babanın kızına "Nar" adını vermesi ve kargışlanan kızın hayranlık uyandıran bir nar ağacına dönüşmesi konulu efsane, insanoğlunun yaratılışın nedenini anlamlandırmaya çalıştığı, yaşam enerjilerimizi olumlu olarak etkilemeye çalışan bir anlatıdır. Anne babanın çocuğuna "Nar" adını vermesinin amacı, onun dış güzellik unsurunun yanı sıra ruhsal güzelliğe de sahip olmasını sağlamaktır. Kolektif bilincin, nesnenin güzellik gücünü parçadan bütüne yayabilmeyi hedeflediği bu sembolik ad, çocuğa verilen isim ile ruhun bütünleşmesini ifade eder. Masalda, nar ağacına dönüştürülerek cezalandırılan genç kız, çiçeğinin rengi ve güzelliğiyle hayranlık uyandıran fakat kokusuz bir ağaç olmuştur. Bu dönüşüm, kızın Allah'tan huy güzelliği değil yalnızca dış güzellik istemesiyle bağdaştırılabilir. Geçici olmayan en büyük güzellik ruh güzelliğidir. Anlatıda, gençliğin solmasıyla zamanı çabuk geçen güzellikler peşinde koşmak yerine ruhu sonsuz güzelliğe ulaştırmanın gerekliliği başka bir değişle, ahlaki güzelliğin olmamasının en büyük eksiklik olduğu vurgulanır. Böylece insanoğlunun asıl güzellik olan ilk doğum anındaki saflığa olan derin özlemleri dile getirilir.

Azerbaycan'da anlatılan "Taş Olan Ejderha ile Nar Olan Kız" adlı efsanede ise; *Pir Baba'nın kimseyle görüşmediği kızı, babası evde yokken bir oğlana âşık olur. Pir Baba, onları yakalayınca oğlanı önce ejderhaya, sonra taşta, oğlana olan aşkından dolayı ağlayıp üzülen kızını da o taşın yanında nar ağacına dönüştürür.* (Ergun 1997: c. II, 416).

"Dönüşüm; şimdiki, anı, varlığın var olduğu alanı değiştirmek, kalıplaşmış yaşamı biçimden kurtararak özgürlüğe kavuşturmak bir anlamda yeniden var olmaktır. Varlığın dönüşüm dileğinin gerçekleşmesi, isteyerek dönüştüğü ya da istemeden dönüştürüldüğü nesnelere ve dönüşümlerin iyi/kötü, güzel/çirkin olumlu/olumsuz özellikleri, kişinin temsil ettiği değerler merkezinde anlam kazanır. Bu bilgiler bizi varlığın iradeli, erdemli vb. ya da tam tersi vasıflara sahip olduğu yargısına götürür." (Şenocak 2010: 22) Pir Baba tarafından nar ağacına dönüştürülen kız da halkın hayal dünyasında, güzelliğin, saf aşkın büyüklüğünü ve sadakatin önemini sembolize etmektedir.

Masalların gizemli ülkelerine yapılan yolculuklarda da nar, daima olağanüstü güzellik unsuru olarak görülür. Özellikle masallarımızda rastladığımız peri kızları, olağanüstü dünya güzelleri, masal kahramanına olağanüstü biri tarafından verilen üç portakal, üç turunc, üç nar, üç limon, vb. gibi meyvelerin içinden çıkar.

“Nar Güzeli” adlı masalda, üç narın içinden çıkan dünyalar güzeli kızlardan sadece birisi yaşar ve elinden her türlü iş gelmektedir. (Kavruk-Yardımcı 2012: 259-264) “Nar Adlı Kız” masalında, bir kız aya ve güne, her gece/gündüz dışarıya çıkıp “Ay/Gün sen mi güzelsin, ben mi güzelim?” şeklinde sorar. Bunun üzerine, ay ve gün kıza; “Ne sen güzelsin, ne ben güzelim, Devin evindâ Nar adlı kız güzel” diye cevap verir. (Şimşek 2001: 159-163)

Masalda, "Nar" adlı kızın güneş ve aydan daha güzel kabul edilip, olağanüstü güzelliğe sahip olmasında, narın güzelleştirici özelliğini yansıtabilmek için ad olarak kullanılması dikkat çekicidir. Nar adlı güzel kızın devin evinde olması, hapsedilmiş güzelliğin dev ile olan mücadeleyi kazanarak elde edilmesine bağlıdır. Arketipsel anlamda insanın kalbi, karanlık bir mağara gibi devin evini andırır. Korkularımızı, sevgilerimizi, bastırdığımız düşünceleri, sırlarımızı, vb. gibi bu kapalı kutu içerisinde saklarız. Yüzleşerek mücadele ettiğimiz bütün kötülükler, çirkinlikler bizi arındırarak mükemmel olana bir başka deyişle olağanüstü güzelliğe ulaştırır. Nar yuvarlaklığıyla güneşi ve ayı, kırmızı/sarı rengiyle güneşi çağırır. Güneş ve ay gibi sonsuz ışık, güzellik kaynağı olarak nar, içindeki binlerce tane ile doğumun ilk yumurtasını taşımakta olup, yeniden doğumun, arınmanın kutsal mekânını ifade eder. Anlatıda, nar sembolü ile kolektifin bilinci uyandırabilme, mitosların verdiği mesajları daha geniş yaşam alanlarına ulaştırabilme ve ruhsal anlamda aydınlanma sağlama arzusu gerçekleştirilmek istenir.

Narın güzellik unsuru olması, halk inanışlarında ve tasavvurunda da yaşatılır. “İslam edebiyatında nar çiçeği, bir dilberin dudağına benzetilir.” (Ersoy 2007: 407) Peygamberimiz, çocuğun güzel yüzlü olması için hamile kadınların nar yemelerini tavsiye eder. Halk arasında hamile kadınlara nar yedirilir ki doğacak çocuğun yanakları al al, dişleri inci gibi düzgün olsun.

“Hamile kadın, eğer bir narı keser ve ayna üzerinde yerse, al yanaklı, al dudaklı güzel bir çocuğa sahip olacağına inanılır. Hamile kadın, ayna üzerinde kendini seyrederek nar yediği için çocuğunun da kendine benzeyeceğine ve nardaki pembe ve kırmızı renklerin çocuğa geçeceğine inanılır.”
(Sever ? : 3)

Bandırma’da tespit edilen bir ninnide narın al yanakları anımsatarak, güzellik unsurunu çağrıştırmasına şöyle değinilir:

*“Bahçedeki nar mıdır?
Yanakları al mıdır?
Bebeklerin içinde,
Yavrum gibi var mıdır? Ninni!”* (Çelebioğlu 1995: 243)

Meyvesiyle, çiçeğiyle, kabuğuyla bir güzellik kaynağı olan nar, gerek çiçek açışı ve rengiyle Tanrıçaları resmetmesine, gerekse güzellik iksiri olması yönüyle mitolojik anlatılara da yansımıştır.

"Yunanca nar anlamına gelen Side, birçok efsanelik kadınların adıdır. 1. Tauros'un kızı Pamphylia'da Side şehrinin isim anası. 2. Belos'un kardeşi, Aigyptos'la Danaos'un anaları, Fenike'de Sidon şehrine adını vermiş. 3. Danaos kızlarından biri, Pelopenez'deki Side adlı küçük şehre adını vermiş." (Erhat 2011: 271)

Tanrıçaların şehirlere isim analığı yaptığı önemli şehirlerden birisi de Antalya civarında harabeleri görülen Side'dir. Side şehrinin kelime anlamı olarak "nar" ile ifade edilmesi, bazı masal motiflerinde ise masal kahramanının adı olması "köken mitolojisi ile nar meyvesi arasındaki ilişkiye örnek olarak gösterilebilir." (Cerrahoğlu 2012: 648) Farklı bir anlatıya göre *"Side, Tanrıça Aphrodite'yle güzellik konusunda boy ölçüştüğü için Tanrıça onu cehenneme atarak cezalandırmıştır."* (Gezgin 2007: 143) Nar, güzellik sembolü olup, güzellik kavramı, tapılarak ilahlaştırılmak arzusuyla Tanrıçaların bile birbiriyle mücadele ettiği, daima elde edilmek istenen gizemli bir güçtür. Yüzyıllarca Tanrıçalar veya insanoğlu tarafından side/nar adıyla güzelliğin sonsuz enerjisinden faydalanmak ve hiç yaşlanmamak arzusu asla tükenmemiştir.

Tespit ettiğimiz halk inanışları, mitolojik anlatı ve masalarda meyvesi, çiçeği, çekirdek yağı ve kabuğu ile tıbben güzelleştirdiği ispatlanan olağanüstü güzellik kaynağı nar, gerek rengi gerekse şekliyle bazen vücudun belli unsurlarının (dişler, al yanaklar, gözyaşları) ifadesi olmuş, bazen de dış ve iç dünyanın sonsuz güzelliklerine sahip olabilmek için ad olarak tercih edilmiştir.

b. Varoluş mucizesi, zürriyet sembolü olarak nar

Mitolojide nar; bereketi, doğumu ve çoğalmayı sembolize etmektedir. Pek çok meyvede çekirdek, meyvenin ortasında sınırlı sayıda saklıken nar, sayısız dölden oluşmaktadır. Bu bağlamda nar, bereketin ve bir neslin devamlılığının sembolü olmuştur.

Nar, tanelerinin çokluğu ile üzüme, dış şekli, rengi ve anlatılarda zürriyet sembolü olarak kullanılmasıyla elmaya benzetilir. Belki de bu yüzden cevabı nar olan bilmecelerde *"Ağaçta kova asılı, içinde üzüm basılı."* veya *"Rafta elma asılı."* (Başgöz- Tietze 1999: 501) şeklinde, kendisine benzetilen üzüm ve elma gibi nesnelere sorgulanır. Doğurganlık (rahim) sembolü olan nar meyvesi bilmecelerimizde, *"Yumruğumca yuvası, içi dolu balası."* (Başgöz- Tietze 1999: 501) şeklinde de geçer, anne-baba ve çocuklardan oluşan aile yuvasını sembolize eder. Bazı anlatılarımızda, doğum ya da ana rahmi olarak sembolleştirilen nar yerine, zürriyet sembolü olarak elma geçer. "Halk hikâyelerine bağlı olarak bazı elma çeşitlerinin çocuk sahibi olmada yararlı olduğu tespit edilmiştir. Bazı bölgelerde damat tarafından gelinin başına atılan elma da çocuğu olmayan hanımlar tarafından şifa niyetine yenir." (Şimşek 2006: 239) "Asuman ile Zeycan" adlı halk hikâyesinde zürriyet sembolü olarak elma (nar) motifi şöyle geçer:

“Terceman vilayetinde Kalece Hoş isminde bir Bey ve Derviş İsmail isminde bir kâhyası vardır. Bu iki zatın da çocukları yoktur. Hz. Hızır’ın verdiği elma (nar) sayesinde iki kişinin de vakti gelince birer çocukları dünyaya gelir. Dervişin (Hz. Hızır) isteği üzerine oğlana Asuman, kıza ise Zeycan adı verilir.” (Alptekin 1997: 219)

Benzeri bir anlatı şöyledir:

“İki kaderdaş ailenin çocukları olmaz. Bölgede kutsallığına inanılan Murat suyuna giderek çocukları olması için dilekte bulunurlar. Onlar bu dileği dilerken suyun yüzeyinde bir nar belirir. Narı alırlar ve bölerek tanelerini yerler. İki aileden birisi, dokuz ay sonunda doğan oğluna Asman diğeri de kızına Zeycan adını verir. Aynı narın tanelerinden doğan çocuklar kader birliğiyle birbirine bağlanırlar ve hiç ayrılmazlar.” (Gezgin 2010: 146)

Bu anlatının diğerinden farkı, mucizevi meyvenin, suyun üzerinde beliren nar olarak geçmesidir. “J. Servier’ye göre nar, kadının yumurtalarını simgeler.” (Ateş 2001: 218) Ana rahmini sembolize eden narın sudan gelmesi, ruhsal yaşam enerjisinin dişil bir öge olan suyun doğurganlığıyla birleşerek mayalanması demektir. “Anadolu’da ve Orta Doğu’da evlilik törenlerinden sonra çiftlere çok çocukları olması dileğiyle nar taneleri yedirilir.” (www.resimkalemi.com, 2012) “Gabon’da, Asya’da vs. nar, dişilik bereketini sembolize eder. Hindistan’da da kısır kadınlar çocuk sahibi olabilmek için nar suyu içmektedir.” (Ateş 2001: 175) Yenilen meyve vasıtasıyla gebe kalma inancına, Afganistan’da yaşayan Hazaralar arasında da rastlanılır.

“Çocuğu olmayan kadınlara kara kabuklu narın tanelerini okuyarak yedirme şeklindeki bu uygulamada, narın bütün tanelerinin yenme şartı vardır. Eğer bir tanesi bile yenmezse narın özelliğinin ortadan kalkacağına inanılır.” (Kalafat 2007: 261).

Evrensel anlamda nar, dişil bir ögedir. Halk arasında kara kabuklu nar, kaosu besleyen ateş gibi düşünülüp, narın dölleyici ve arındırıcı özelliğiyle çocuksuzluk sorununa şifa verdiği kabul edilmektedir.

Nar, çocuk sahibi olabilmenin dışında evlilikte de bütünlüğün, bereketin, birlik ve beraberliğin sembolüdür. Bu yüzden “Azerbaycan’da hâlâ oğlanlar, evlenmek istedikleri kızlara sevgi simgesi olan olgunlaşmış nar gönderirler.” (İsmail 2008: 219) Bir tek narın içindeki binlerce parça, refah ve zenginliğin işareti olarak kabul edilir. Buna bağlı olarak çocukların takdis törenlerinde yapılan uygulamalarda nar taneleri, pirinç ve kuru üzüm taneleri ile karıştırılarak etrafa serpilir. (www.resimkalemi.com, 2012). Bilmecelerimizde “Dışı deri, içi darı. (Nar)” (Başgöz- Tietze 1999: 501) sözleriyle saç geleneğine işaret edilen törenin benzeri, Elazığ ve çevresindeki düğün törenlerinde uygulanır. İnanışa göre gelin, evine girerken ayağının önüne nar atılarak, tanelerinin etrafa dağılması sağlanırdı. (Sertkaya 2012: 165) Narın zürriyet, bolluk ve bereket sembolü olma özelliğinden faydalanmak amaçlarıyla Anadolu halkı arasında yapılan söz konusu “nar kırma törenleri”, çok eski bir geleneğin devamı olarak Anadolu’nun pek çok yöresinde yaşatılmaktadır. “Gelinler, narı yere vurup parçalarken, ‘Bu nar taneleri kadar çocuğum olsun.’” (Ateş 2001: 218) diye dua etmektedir. “R. De Calatchi de yeni gelinlerin

evlerine nar taneleri serpilerek evliliklerinin devamlı, bereketli, çocuklarının çok olacağına inanıldığını söyler.” (Ateş 2001: 176) Nar, çocukluğumuzdan, evlenme ve son yolculuk olan ölüm törenlerine kadar hayatımızın her aşamasında bolluk ve bereketiyle yanımızdadır. Çocuk sahibi olmak için yapılan uygulamalar içerisinde yer alan “nar kırma törenleri”, “Yeni yıla girerken, yeni bir çocuk doğduğunda, yeni bir işe girildiğinde ve yeni bir aile kurulduğunda da yapılır. Bu kırılan narın parçaları ne kadar uzağa giderse, o kadar uzaktan bereket ve bolluk geleceğine inanılmaktadır.” (www.euractiv.com.tr, 2012) İnsanoğlunun bolluk ve bereket dileği, mitolojik rahim olgusuyla ritüellerde yaşatılmaktadır. Nar taneleri, esrarlı bir kutuda yeşermeyi bekleyen gizil tohumlar gibidir. Nar kırma törenlerinde, narın her bir kapalı tohumu dört bir yana saçılırken, aslında bu tohumların yerin ruhuyla birleşip döllenesi kurgulanır. Saçı geleneğinin bir yansıması olarak değerlendirebileceğimiz nar kırma törenleri, yerin/toprak ananın rahminde döllenen tohumların her birinin bolluk ve bereket ile can bulup, çoğalmasını, bereketin ve yaşamın devamlılığına olan inancın ölümsüzleşmesini sağlamaktadır.

Bazı yörelerimizde de düğünün başladığını haber vermek, düğünün bolluk ve bereket içinde geçmesini, gelecek gelinin üreyen olmasını dilemek amacıyla nardan yararlanılmıştır.

“Düğünün başladığını haber vermek için dikilen bayrak direğinin uç kısmına çeşitli nesnelere (mendil, eşarp, çam veya nar dalları/yaprakları) yanında turunç, ayva, nar, elma, vd. meyvelerden takılır.” (Sever ? : 4)

Koruyucu ruhlara kansız kurban olarak saçılan nar vb. gibi meyvelerle uygulanan söz konusu büyüsel işlemlerle, tabiatın kanunlarını olumlu yönde etkilemek istenilir. Bu kutsal ritüellerin benzerine, Bayır-Bucak Türkmenlerinin evlilik törenlerindeki uygulamalarda şu şekilde rastlıyoruz:

“Kuskan köyünde oduncular, 7-8 metre uzunluğunda bayrak direği keserler. Bu direğin tepesi üç çatalı olup birine nar, birine elma, birine de soğan takılır. Nar çoğalmanın, elma tatlı dilin, soğan ise bereketin sembolüdür.” (Ergun 2004: 697)

Halk arasında görülen bu ve benzeri uygulamalardan anlaşılıyor ki nar, sembolik olarak çoğalma ve bereket amaçlı olarak kullanılarak mitik kökene göndermelerle yaşanan anda bu kutsallığı yeniden yaşatmak amaçlanmaktadır.

Halk hekimliğinde de nar, kadında üretkenliği sağlaması amacıyla kullanılır.

“Kadının gebe kalabilmesi için kara üzüm ezilerek sakız haline getirilir, bir tülbent üzerine serilerek yaki şeklinde kadının beline sarılır. Ocaklı kadın/ebe, küçük bir nara ip bağlayarak çocuğu olması istenen kadının rahmine koyar.” (Sever ? : 3)

Ninnilerimizde de nar, mitolojik üreme sembolü olarak geçmekte olup, “nar tanesi” sözüyle çocuk, özellikle de kız çocuğu ifade edilir. Aşağıda sırasıyla Çankırı, Konya, Erzurum ve Sivrihisar’dan tespit ettiğimiz ninnilerde, çocuğun değeri nar tanesine eş tutulmuştur:

*“Ninni, ninni nar tanesi,
Anasının bir tanesi,
Şeker getir bey babası,
Uyusun da büyüsün ninni!”* (Çelebioğlu 1995: 150)

*“Ninni kuzum nar tanesi,
Ninni kuzum ninni,
Dört göz ile beslenesi’
Ninni kuzum ninni!”* (Çelebioğlu 1995: 192)

*“Benim kızım nar tanesi,
Anasının bir tanesi,
Uykusunun bir çâresi!
Ninni kızım ninni kızım!”* (Çelebioğlu 1995: 196)

Anne için çocuğu, onun en kıymetlisidir. Ninnilerde nar, “Nar tanesi/nur tanesi annesinin bir tanesi” sözleriyle sevilen, evin neşesi ve umudu olan çocuğun simgesi olarak yer alır. Narın sağlıktan güzelliğe kadar olan pek çok faydasının yanı sıra, her bir tanenin bir yumurta özelliğini taşıması, soyun devamlılığını ifade etmesi açısından dikkate değerdir. Nar tek bir parça olarak gözüken ancak içi yüzlerce parçadan meydana gelen bir yapıya sahip olup her tane, bir tohumu ifade eder. “Bir Vietnam mitolojisine göre nar, açıldığında yüzlerce çocuk verir.” (Ateş 2001: 176) “Bu oluşum, mitolojide üreme ile özdeşleştirilmiş olup yumurta’nın sonsuz bölünme potansiyelini temsil etmektedir.” (www.gsf.karatekin.edu.tr, 2012) Konu ile ilgili bir ninnide mitolojik üreme, insan-ağaç ilişkisi ile dikkatlere sunulur:

*“Nar ağacı narsız olmaz,
Ninni ninni kuzum,
Gül ağacı kuzum gülsüz olmaz,
Yalan dünya kuzum sensiz olmaz,
Benim kuzum anasız durmaz!
Uyusun da büyüsün,
Tıpış tıpış yürüsün,
Ninni, ninni, e!”* (Çelebioğlu 1995: 122)

Söz konusu ninnide, ağaç ve meyvesi arasındaki ilişki, anne ve çocuk ilişkisiyle ifade edilmiştir. Türk kültüründe çocuğu olmayan kısır kadınlar, meyvesiz ağaç gibi görülmüş ve horlanmıştır. Çocuksuzluk, neslin yok olması demektir. “Meyveler, içinde taşıdıkları taneler nedeniyle, dünyanın yumurtası olarak düşünülmüştür.” (Gültekin

2008: 9) Bütün canlılar gizemli bir tohumdan/çekirdekten çoğalmakta olup, nar neslin devamlılığına işaret etmektedir.

Nar bir anlamda plasentadır. Gebelik boyunca, anne ve bebek arasındaki bütün alışverişi sağlayan organ görevini görür. Nar taneleri ise tohum/yumurtadır ki, bolluk ve bereketi, doğurganlığı sembolize eder. Benzeri amaçla nardan, kutsal taşlarla yapılan uygulamalarda da faydalanılır. “Rahmin üzerine koyularak, üreme gücünü arttırma amacıyla kullanılan nar/lal taşı, yastık altına bırakıldığında karabasanlardan korunma sağlar. (www.taslar.net, 2012) Dolayısıyla nar, doğum zamanına kadar, bebeği koruyup, besleyerek büyüten özelliğiyle ana rahminde, doğum sonrası da dış dünyada anneyi/çocuğu, kötü ruhlardan/tehlikelerden koruyan bir kalkan özelliğine sahiptir.

Gaziantep’te annelerin çocuklarına söylediği şu iki ninni örneğinde, nar ağacının boğum boğum/dürgün dürgün olması, ilerleyen yıllarda evlilik düğümü/bağı veya farklı amaçlarla gerçekleşecek ayrılık günlerinin acısına, evladın anneden kopuşuna işaret eder:

*“Nar ağacı boğum boğum,
Alnıma vurdular düğüm,
Ayrılık günleri bugün!
Ninni kuzum sana ninni!” (Çelebioğlu 1995: 333)*

*“Nar ağacı dürgün dürgün,
Dizinde yatarım yorgun,
Ayrılık günleri bugün!
Ninni kuzum sana ninni!” (Çelebioğlu 1995: 333)*

Bu ninnilerden farklı olarak Erzurum’da söylenen bir ninnide nar, evlilik sembolü dişil öge olarak ele alınır:

*“Dandini dandini dan bunun,
Tas içinde nar bunun,
Şu karşıki konakta,
Bir minicik yar bunun!” (Çelebioğlu 1995: 229)*

Ninnide geçen “tas içindeki nar” ifadesi sevgili olup anneye, oğula alınacak kızın, kurulacak yuvanın hayalini kurdurur.

“Çarşıya git, al, al, getir; vermez ise yalvar getir; satılmadık çarşıdan tadılmadık kız getir! (Nar)” (Başgöz- Tietze 1999: 503) şeklinde sorgulanan bir bilmecemizde ise nar ile genç, saf ve evliliğe layık günahsız bir kıza, sevgiliye işaret edilir. Elazığ’da da cevabı “gelin” olan şu bilmecelerde, ahlaki güzelliğe sahip bir kız isteği nar ile dile getirilir:

“Git, getir!/Gelmezse yalvar getir/Ellenmedik nar ile/Koklanmadık gül getir (Gelin)” veya “Hey var getir, var getir!/Gelmezse yalvar getir/Telli kafes içinde/El değmedik nar getir (Gelin)” (Çelebioğlu-Öksüz 1995: 205)

Halk hafızalarında gelinin nar ile özdeşleştirilmesine dair düşünce, Sabahattin Eyüboğlu'nun **Şiirlerle Fransızca** adlı kitabında da “Nişanlılık koklanmamış bir gül ve açılmamış bir nardır!” (Ersoy 2007: 407) şeklinde geçer.

Nar, doğurganlık, koruyucu kalkan, evlenilmeye layık kız özelliklerinin yanısıra Yunan mitolojisinde, evlilik bağının çözülmeliğini sembolize eder.

“Hera, Zeus'un eşi olarak evlilik tanrıçasıdır ve en bilinen semboller nar ve tavus kuşudur. Eşini sürekli aldatan, bunu da çok meşru sayan Yunan erkeğinin, evde kendisini beklemeğe mecbur ve sadece çocuk doğurmakla yükümlü ev kadını temsil eder.” (Olgunlu 2014: 105-108)

Çapkın Zeus'un aldatmalarıyla mücadele ederek, bu zor şartlar altında evliliği sürdürmeye çalışan Hera, bir anlamda yuva kurmanın kutsallığını bütün dünyaya gösteren prototiptir. Konuya, Yunan mitolojisinden bir örnek daha verebiliriz:

“Ölüler ülkesinin Tanrısı Hades, Persephone'ye âşık olur ve onu gizlice yeraltına kaçıır. Kızının kaybolması ekinlerin Tanrıçası Demeter'i yasa boğar. Bunun üzerine toprak küsüp ekinler boy atmaz, tarlalar ürün vermez. Persephone'nin yeryüzünden yeraltına temelli olarak gitmesi, ölüler ülkesinde ona yedirilen nar meyvesi ile olur. Ancak toprağın kıtlıkla yüz yüze gelmesi durumunda, tanrıların uzlaşmacı tutumuyla Hades, Persephone'nin yılın üçte birini kendisiyle yeraltında üçte ikisini ise yeryüzünde, annesi Demeter'in yanında geçirmesine ikna olur. Bu mutlu günlerde doğa uyanır ve ilkbahar yaşanır.” (Gezgin 2007: 144)

Nar, bir düğümdür. Ana/ata ocağından ayrılıp yeni bir yuva kurarak erginlenen bireylerin, evlilik düğümüyle birbirlerine bağlanmasıdır. Bu anlamda nar, bütün zorluklara rağmen toplu birliği, aileyi ifade eder. Evrensel anlamda evliliğe adım atan gençlerin düğün günü nar kırma törenlerinde bıçak kullanmadan yere atıp narı patlatması veya yumruğu ile narı kırması, söz konusu aile birlik ve beraberliğinin dışarıdan müdahalelere karşı kapalı tutulmasını sembolik olarak ifade eder. Nitekim evlilik ile bir ömür birliktelik kararını alan karı-kocanın bütünlük simgesi tek bir nar ile sembolleştirilirken, içi açıldığında her bir nar tanesinin diğeriyle olan uyumu ise çocuklarla beslenerek çoğalan mutluluğun, aile olmanın güzelliğinin ifadesidir. Birlik ve beraberliğin sürekliliğini sağlayabilmek için alınacak tedbir, aileyi dış müdahalelerden korumak, birbirine sonsuz güven ve sevgi duyarak sabretmektir.

“Hristiyanlıkta nar sembolü, İsa peygamberin gökten getirdiği hediye ile karşılaştırılır; nar, İsa peygamberin anası Meryem'in amblemidir.” (Ziyadinova 2006: 106) Kendisine insan eli değmeyen iffet sahibi Hz. Meryem'in Hz. İsa'yı mucizevi doğumu, kapalı bir sandık gibi içerisinde taşıdığı yüzlerce tohum ile ana rahminin sembolü

olan nara eş tutulur. Genellikle tanrıçaların ellerinde taşıdıkları meyveler de onların adıyla anılmıştır ki bu meyvelerden en önemlisi nar'dır.

“Anadolu Hitit tanrıçası Kubaba'nın, Hellenler'de Hera ve Afrodit'in ve Demeter'in sembolü nar'dır ve saçlarında nar dallarından yapraklı bir taç taşımışlardır. Aynı şekilde Roma'da da gelinler başlarını nar dallarıyla süslemiştir. Demeter de sık sık elinde haşhaş ve nar tutarken gösterilmektedir. Eusibos'a göre nar, haşhaş'la birlikte doğurganlığı simgeler.” (Ateş 2001: 175)

Tanrıçaların elinde taşıdıkları nesnelere şekilleriyle, sayılarıyla, rengiyle sembolik anlamlar içermekte olup varoluşun, bereketin kaynağını açıklamaktadır. Mitolojiler, pek çok anlatıya ve inanışa potansiyel bir kaynak teşkil etmektedir. Kutsal sayılan mitlerle toplumun mânevi değerlerini ve ilkel insanın ilk yaratılışa değin düşüncelerini ölümsüzleştirme amaçlanmaktadır. Bugün de ritüellerle etkilerini sürdüren mitolojiler, ilkel olanın kutsallığını yaşatırken, köken bilgisini sorgulamaktadır.

Görülüyor ki tespit ettiğimiz anlatılarda nar; doğum, üreme, çoğalma, evlilik düğümü/bağı olarak sembolleştirilmektedir. Anlatılarda ayrıca, evlilikle aşılan eşik sonrası kutsal doğumu gerçekleştirecek kızın da temiz, açılmamış, güzel ve doğurgan olması nar ile sembolize edilerek, mitolojik dönemden bugüne bâkire kadının önemi vurgulanır.

c. Bolluk ve bereket sembolü nar

Bolluğun ve bereketin sembolü olan nar, çocukluk yıllarımızın anılarına, cevabı bilinmesi istenen bir bilmece olarak yer etmiştir. *“Elimde bir tane, içinde bin tane.”*, *“Çarşıdan aldım bir tane, eve getirdim bin tane.”*, *“Bıçağı vurdum: bir tane; yarıldı, oldu bin tane.”* (Başgöz- Tietze 1999: 499) Evrensel anlamda nar, bolluk ve bereketi çağrıştırmaktadır.

“Anadolu halkı arasında tahılların saklandığı küpler nar motifleriyle süslenerek bolluk ve bereket beklentileri dile getirilirdi. Yine eskiden tarlayı süren köylüler, öküzlerinin boynuzlarına nar saplarlar, böylece hasadın bol olacağına inanırlardı.” (Ateş 2001: 176, 218)

Anadolu kapı tokmaklarında da benzeri amaçlarla süslemeler yer almaktadır.

“El şeklindeki tokmakların kapıya vuran kısmında iyiliği, bolluğu, sonsuz hayatı simgeleyen nar meyvesi bulunmaktadır. Kişinin içerdekiyle ilk teması, bu bereket sembolünü tutan ele dokunarak başlamaktadır.” (www.yenidenergenekon.com, 2012)

“Halk arasında, kurutulup saklanan narlar evlerde aksesuar olarak kullanılırken, aynı zamanda eve bolluk ve bereket getirmesi dilenmektedir.” (İ.S.) Bütün bu örnekler, halk düşüncesinde narın, örtük bir dil ile bolluk ve bereketi çağrıştırdığını ifade eder ki nar, gizli bir tohum veya gizli bir saçdır.

Farklı bilmecelerimizde narın mücevher kadar değerli olduğu dile getirilir.

“Demir kapı açıldı, alaca boncuk saçıldı. Vurdum kapı açıldı, kırmızı akik saçıldı.”, “Teptim ambar açıldı; inci mercan saçıldı.”, “Dalda sandık asılı, içi mercan basılı.”, “Bir karı ile bir koca mırmır eder her gece/Karı der ki: Hey koca, acep İstanbul nice?/İstanbul bucak bucak çevresi mermer ocak/ içinde bir sandıcak, içi dolu boncucak.”, “Ufacık sandık, içi dolu boncuk.”, “Anne, gel, beni ağlatma/kanlı yaşım damlatma/yakut gibi dizileyim/kandil gibi asılayım.”, Marmara’dan gemi gelir, geminin içi kutu dolu/kutucular bilmez onu/kutunun içi kâğıt dolu/kâğıtlar içi boncuk dolu/boncukçular bilmez onu.”, “Osmançık’tan sandık gelir/sandıkçılar yapamaz/içlerinde boncuk gelir/boncukçular dizemez/arasında mektup gelir/değme kâtip yazamaz.”, “Bir arşın bezim var/her çulfalık dokuyamaz/lâle, yakut taşım var/her bir sarraf dizemez.” (Başgöz- Tietze 1999: 500-505)

Nar, şekli ve mucizevî faydasıyla mücevher niteliğinde bir meyvedir. Bu yüzden bilmecelerimizde alaca boncuk, kırmızı akik, inci mercan, yakut olarak değerlendirilmiştir. Nar taneleri, mücevher kadar değerli birer tohumdur ki halk tasavvurunda, örtük bir dil ile gizemli bir sandıktan/rahimden saçılan tanelerin/tohumların, toplumsalın oluşumunu ve çoğalmasını sağlayan gizli birer saçı olduğu ifade edilir.

“Ahmet Ağazade Mehmet Ağa” masalında da narın, maddi değeri oldukça yüksek bir nesne olarak ifade edildiğini görürüz. *“Ahmet Ağa Acem Padişahı’na hayatında ilk kez gördüğü her biri 5-6 kiloluk üç büyük nar gönderir. Padişah da ona, bir gemi dolusu muhteşem Acem halısı hediye ederek karşılık verir. Padişah, vezirleriyle narları yerken vezirler, narları gönderen adamın nar taneleri kadar zekâsı ve tahsili olduğunu söyler.”* (Alptekin 2002: 298-302)

Masalda, saf Anadolu halkının cömertliği ve zekâsıyla nasıl zenginleştiği ele alınırken, narın zekâ sembolü olduğu belirtilir. Gerek yuvarlaklığıyla ve gerekse içindeki kırmızı tanelerle nar, küçük bir kâinat olan insan başını dolayısıyla, aklını temsil eder. Kolektif bilincin üretimlerinde zekâ, kırmızı rengin enerjisiyle birleşerek kurgulanırken, ateşten rengini alan nar ve taneleri beyindeki binlerce aktif hücreyi anımsatır.

Nar, ateş ve güneşi çağrıştırmasına bağlı olarak “Zerdüşt ritüellerinde ve tapınma törenlerinde de kullanılmaktadır.” (www.resimkalemi.com, 2012) Deyimlerimizde *“Nar gibi kızarmış.”* ve bilmecelerimizde *“Bir tepsi nar. Alırsan elin yanar. (Ateş)”* şeklindeki ifadelerde de nar, ateş, kırmızı, ışık, nur, güneş vb. gibi simgelerle resmedilerek kutsal kabul edilmektedir. “Nur ve nar, aynı kökten gelir. Ateş, ruhu sembolize eder.” (Saltık 2005 131) Ateş de nar da kırmızı renkte olup, mitolojide genellikle ateş, Helios adlı devin/güneşin yeryüzündeki evcilleştirilmiş yavrusu olarak bilinir. Nar, ateş gibi gökten gelmiştir ve kutsal bir cennet meyvesidir. Göğün kutsallığı ile bütünlenen, bazen güneş olarak düşünülen narın, bilmecelerimizdeki örnekleri şöyledir:

“Cennetten sandık gelir/içi dolu inci gelir/inciciler bilmez onu/arası dolu kâğıt gelir. (Nar)” (Başgöz- Tietze 1999: 504) *“Gökte sandık asılı. (Nar)”* (Başgöz- Tietze 1999: 502), *“Nar tanesi, nur tanesi gökyüzünün bir tanesi (Güneş)”* (Başgöz- Tietze 1999: 500)

Söz konusu ifadelerde görüldüğü gibi nar, göğün kutsallığında güneşin hayat vericiliğiyle bütünleşmiş bir cennet meyvesidir. Güneş/nar, tabiata bolluk ve bereket dağıtan, gizil bir ışıktır. Nar, halk inanışları ve ritüellerinde de güneş ve gök ile birlikte anılarak kutsal sayılmıştır. Buna Noel'in, Türklerin "Nar Tugan (Doğan Güneş) Doğu Bayramı, Kutsal Doğu veya Milât Yortusu bayramı" (www.turkcuturanci.com, 2012) olarak kabul edilmesini örnek verebiliriz. Türklerde güneşin önemli olma sebebi, gecelerin kısalmış gündüzlerin uzamaya başladığı 22 Aralık'ta gecenin gündüzle savaşması ve sonunda günün geceyi yenerek zafer kazanmasıdır. Türkler güneşin zaferini, yeniden doğuşunu büyük şenliklerle kutlarlar. (www.turkcuturanci.com, 2012)

"18. asıra kadar Tatar halkı, yeni yılı 21 Mart'ta karşıladı. Kışı uğurlama baharı karşılama gelenekleri gündüz ve gecenin eşitlendiği yeni gün, Nevruz'dur. 18. asırda, Tatarlarda da "Nar Tugan / Doğan Güneş" adlı yeni yıla hazırlık bayramı yapılırdı. 24-25 Aralık'ta başlayıp on iki gün devam eden bayramda eğlenceler yapılır, köylerde nar doğanlar okunur, gençler evde toplanarak yüzük çalma, fal açma vb. gibi oyunlar oynardı." (İbrahimov 2001: 6)

Güneşe eş tutularak birlikte adı geçen nar meyvesi, genel anlamda bereket sembolü olup birleştirici fonksiyona sahiptir. Tabiatın canlandığı, bütün bir yılın bolluk içinde geçmesinin dilendiği Nevruz günlerinde, bolluk ve bereket amacıyla bol çeşitli sofralar kurulup, birlik ve beraberlik duygularıyla paylaşılmaktadır.

"Ateşkedelerde bir kaç nar ağacı dikilir ve dalları kutsal törenlerde bersem olarak insanların ellerinde bulundurulur. Bersem, eski İran'daki yaygın geleneğe göre nar, söğüt, incir ya da zeytin ağacının kısa dallarından üç boğum uzunluğunda kesilmesi ve üç, yedi, on iki ya da yirmi bir tane olarak Nevruz sofrasına konulmasıdır. İranlılar bazen Nevruz dışındaki günlerde de sofralarında bersem bulundurmayı kutsal sayarlardı." (Yıldırım 2008: 285, 162)

Eğîn ve Erzurum'da söylenen ninnilerde de, nar ağacının zenginlik ve refah sembolü olduğu görülür:

*"Nar ağacı narlanır,
Bal ağacı ballanır,
Küçük yavru büyürse,
Okuyup memur olur!
E yavruma e!"* (Çelebioğlu 1995: 170)

*"Dandini dandini day bunun
Boynu dolu nar bunun,
Ağır bezirgânlar gelir,
Bey babası var bunun!"* (Çelebioğlu 1995: 271)

Söz konusu ninnilerde, anne yavrusuna "Nar ağacı narlanır." ve "Boynu dolu nar bunun!" şeklindeki seslenişlerinde bolluk, bereket, altın kolyeler, zenginlik ve refah dileklerini nar ile sembolize eder. Nar, evrensel anlamda pek çok milletin ritüellerinde yaşam enerjisi olarak yer almaktadır. Çocuk, gizli ve uyuyan bir ışık olup geleceğin umududur. Evrensel anlamda ortak değerlere sahip olan nar, yaşam kaynağı özelliğini mezarlara

dikilerek, ölümün yeni bir başlangıcı ifade etmesi şeklinde de sürdürür ve bu yüzden kabre tercihen dikilen ağaçlar arasında yer alır. Nar, “Yunanistan’da ölüm; unutmama, Allah yemeği, ebediliğe ümit sembolü idi.” (Ziyadinova 2006: 106) Hâdis-i şeriflerde de, kabre ağaç dikmenin sevap olduğu belirtilmekte olup, ölünün ruhundan azabı hafifletmektedir. Bu bilgilerden hareketle, nar ağacının halk arasında da önemini arttırdığını söyleyebiliriz. Anadolu halkı arasında, ölü gömüldükten sonra “mezarın üzerine meyveli nar ağacı dalı dikilmektedir.” (Sever ? : 5) Söz konusu ağaçlar arasında özellikle badem, dut ve nar ağacının yer alması, yapraklarının çok olması, rüzgarla düşen her yaprağın, ölen kişinin günahlarını da alıp götüreceği inanişına dayanmaktadır.

Elma ve nar, Türk kültüründe, “Kızıl Elma” ülküsü olarak bolluk, bereket ve refahı simgelemektedir.

“Hazar Hakanı sefere çıkınca, çadırın tepesine altın bir nar takılırdı. Ocağın kutsallığını ve Ata’nın ulaşmak istediği en yüce hedefi gösteren bu inanişına göre elma ve nar aynı sembolik değere sahiptir.” (www.kulturelbellek.com, 2012)

Türk mitolojisinde, kızıl renkli elma veya nar ile simgelenen “Kızıl Elma” ülküsü, Oğuz Türklerinin kutsal Türk cihan hâkimiyeti mefkûresini ifade etmektedir. Yuvarlaklığı ve rengiyle birbirine benzemekte olan her iki meyve, güneş gibi düşünülerek sembolleştirilmiş ve güneşin doğup aydınlattığı bütün dünya, Türk’ün yurdu olarak hayal edilmiştir.

Rüya yorumlarımızda da nar, bolluk ve bereket karşılığında kullanılmaktadır. Her şeyden önce diğer meyve ve sebzelerde olduğu gibi narın da mevsimi dışında görülmesi iyi değildir. Rüya,

“Olmuş narları insanın rüyasında toplaması, iktidarlı bir adamla servete kavuşmaya, hamlarını toplamak, hastalık, elem, kedere delâlettir. Nar ağacı, helal mala yorulur.” (Doğu ve Batı... 2000: 225) “Ekşi nar, haram maldır.” (www.mumsema.com, 2012) “Kırmızı nar taneleri altına, beyaz nar taneleri gümüşe işarettir.” (www.ruya.ihya.org, 2012) “Amerikan kültürüne göre düşünürde nar taneleri yemek dileklerinize kavuşacağınızı gösterir. Babil’de, Asya’da evlilik ya da diğer sözleşmeler için çok olumlu bir kehanettir. Bir yığın nar görmek başarı habercisidir.” (Telesco 1999: 250)

Nar, bir zamanlar "Mısır’da o kadar değerli olmuştur ki, bazen para yerine kullanılmıştır.” (Telesco 1999: 250) Gerçek hayattaki inanişlarda olduğu gibi nar, rüyalarda da görüldüğünde mal, mülk, para, bereket vb. gibi anlamları karşılamaktadır.

Diyebiliriz ki anlatılarda ve rüya yorumlarında bolluk, bereket, refah, zenginlik vb. gibi sembolik anlamlara sahip olan nar, Nevruz, Nartugan/Nardoğan günleri, doğum, evlenme ve ölüm törenlerinde köken miti olarak yaşatılmaya devam etmektedir.

ç. Mucizevi ilaç olarak nar

Halk anlatılarında, narın mucizevi ilaç olma özelliği de ele alınmıştır. Bilmecelerimizde “*Sarıdır kabı, çoktur hapı.*” (Başgöz- Tietze 1999: 501) şeklinde sorguladığımız nar meyvesi, içinde her derde deva bir yaşam suyu taşımaktadır.

İnsanoğlu, yaratıldığı ilk günden itibaren evrendeki varlıkların varoluşunu sorgulamaya başlamış ve bilimsel çalışmalarla hiçbir şeyin boş yere yaratılmadığını belgelemiştir. Araştırmacılar, bütün meyve ve sebzelerin Yaratan tarafından insan uzuvlarına benzerliğine göre fayda sağladığını ifade ederler. Buna göre ceviz, insan beynine benzediği için beyni çalıştırmaktadır. Ortadan ikiye kesilen narın, zarıyla birlikte kalp ve aort damarlarına benzediği için kalbe iyi geldiği, damarları açtığı ve ferahlık hissi verdiği bilinmektedir. Kimyacılar, biyologlar ve tıp doktorlarının yaptıkları araştırmalar sonucu antioksidanların içinde en fazla bulunduğu madde, nar suyudur. Bir bardak nar suyundaki antioksidan miktarı, iki kadeh kırmızı şarap, on bardak yeşil çay ve portakal suyu ile aynı seviyede olduğu, kalbi ilaç gibi koruduğu belirtilmektedir. (www.populermedikal.com, 2012) “Narın şiresi sesi açmakta, meyvesi ciğerleri güçlendirmektedir.” (Ergun 2004: 643). Söz konusu bilgiler halk anlatılarında da geçer. Arzu ile Kamber adlı halk hikâyesinde, narın mide rahatsızlıklarına iyi geldiği belirtilir:

“Osmaniye ilinin Kadirli ilçesinde, Ömer Çavuş’un anlattığına göre padişah, erik, elma, haluç, kavun, karpuz, ayva yiyince hastalanır. Midesi tutulan padişah nar yiyince hemen iyileşir.” (Şimşek 1987: 307)

Halk arasındaki inanışlara göre nar taneleri, dişe benzediği için diş ve diş eti hastalıklarına da iyi gelmektedir. Rivayete göre nar ağacı, Hz. Muhammed’in (S.A.V.) dişinden bitmiştir.

“Uhud Savaşında Peygamberimizin dişi şehit olur. O anda Cebrail (A.S.) Peygamberimizin dişinin yere düşmesini engeller ve o dişi, bir yere gömer. Dişin gömüldüğü yerde bir ağaç yeşerir. Bu ağaç nar ağacıdır. Narın kırmızılığının peygamberimizin kanını, nar tanelerinin dizilişinin ise peygamberimizin dişlerini temsil ettiği söylenir.” (M.M.) *Dişe benzetilen nar tanelerinin diş eti hastalıklarına faydalı olduğu ve bu yüzden, ağızda iyice çiğnenip biraz bekletildikten sonra yutulması tavsiye edilir.* (G.Y.)

Nar, halk anlatılarında olağanüstü güç sembolü olarak da görülmektedir. Konu ile ilgili mitolojik örnekler fazla olmamakla birlikte İran mitolojisinde, *İsfandiyar’ın yedikten sonra yenilmez olduğu meyvenin, nar taneleri olduğu* belirtilir. (www.bayankus.com, 2012) Çünkü nar, olağanüstü güç, enerji ve canlılık kaynağıdır.

Narın, pek çok milletin mitolojisinde mucizevi özelliğine rastlanması ortaktır.

“Budizm’de turunç ve şeftalinin yanında kutsal sayılan bir diğer meyve nar bitkisidir. Budist sanatında meyve simgesi, hayatın olumlu etkilerinin özü olarak kabul edilir. Bir Budist efsanesine

göre, şeytani alışkanlıklarından dolayı çocukları yiyen kötü tanrıça Hariti, Buda'nın ona verdiği narı yiyerek iyileşir.” (www.resimkalemi.com, 2012)

Bu anlatıda narın, insanın kalbi fonksiyonunda kullanıldığını görüyoruz. Masum çocukları yiyerek, kötülüğünü besleyen Tanrıça Hariti, akıl ve düşüncenin can suyu olan narı yiyerek iyileşir. Dolayısıyla bu mitolojik anlatıda, nar kalptir. İnsanın erginlenme yolculuğunda arınarak mükemmelliğe adım atabilmesi, kalbini kötülük tohumlarından temizlemesi ve kötü düşüncelerden arınması ile mümkündür. Mitolojik anlatıların temel amacı, erdem kazandırma, ilksel olanın safiyetine geri dönüş olup, Tanrıça Hariti de nar ile şifa bulmuş ve hayatın kaosunu olumlu enerjiye dönüştürebilmiştir.

Damarlardaki kan gibi enerji kaynağı olan nar, mitolojik anlatılarda yeniden canlanmayı ve dirilmeyi sembolize eder. Nar ağacının, kan damlalarından oluştuğunu ifade eden anlatılardan ilki, Side şehrine adını veren bir kadının öyküsüdür:

“Side babasının takibinden kurtulmak için annesinin mezarı başında kendini öldürür. Afif kalmak isteyen bu güzel kıza tanrılar acırlar ve onun kanından bir nar ağacı bitirirler, zalim babayı da Milan denilen bir kuşa dönüştürürler. Rivayete göre bu kuş asla nar ağacına konamamaktadır” (Can 1970: 483) Adı geçen kuş halk arasında çaylak kuşu olarak bilinir. (Gezgin 2007: 144)

Diğer anlatı ise şöyledir:

“Aşk ve şehvet Tanrıçası Afrodite, kutsal nar ağacını Kıbrıs adasına kendi eliyle dikmiştir. Zeus'un oğlu Dionysos üvey annesi Juno'nun kışkırtmaları sonucu parçalanarak öldürüldüğünde, bedeninden akan kanlardan nar ağacı bitmiştir.” (Yıldırım 2008: 285).

Anlatılarda, kan damlalarından nar ağacının oluşması, unutulmuş yaşantılardaki değerleri hatırlatmayı amaçlamaktadır. Kan, ateş gibidir. “Ateş bizi aydınlatır, ısıtır, arındırıcıdır, kanda insanı var eden dirimcil ateş bulunur.” (Bachelard 1999: 115-119) Ateş, ışığın, alevin, ısının, iliğin ve canın ifadesidir ki halk tasavvurunda kan ile canlanma, kanın su gibi toprağı/insanı beslemesi gibidir. Anlatıda, nar meyvesinin hem mitolojik hem de halk hekimliği açısından önemi vurgulanarak, ruhsal ve yaşamsal besleyiciliğine işaret edilir.

Görülüyor ki nar, mitolojik bir meyve olup halk hekimliğine dair halk arasındaki inanışlarda ve anlatılarda olağanüstü güç ve ilaç sembolü olarak yer almaktadır.

d. Kutsal ağaç hayat/bilgi ağacı sembolü olarak nar

Mitolojide kutsal sayılan ağaçlar arasında nar, zeytin, hurma, çınar, kayın, meşe, sedir, kavak, incir vb. gibi ağaçlar bulunmaktadır. Nar, cennet meyvesi, yaşam ağacı, sonsuz yaşam inanışları ile vb. gibi kutsallık kazanmıştır.

Nar bitkisi tüm yıl boyu yeşil kalmakta olup, sembolik anlamda ruhun ölmezliğine, yüce Allah'ın sonsuzluğuna işaret etmektedir. “Nar bazı medeniyetlerde cennet (altın) elması, hayat/bilgi ağacının meyvesi, mucizevi ilaç

olarak kullanılır.” (Ziyadinova 2006: 106) “Kutsal ağaç-hayat ağacı, Tanrı'nın teklifini, birliğini, sembolize eder.” (Ergun 2010: 114) Öyle ki, nar içerisindeki yüzlerce tane insan varlığı olup, çokluktan teklife/vahdete ulaşabilmenin ifadesidir. Bilmecelerimizde de kutsal nar meyvesi, Kâbe, Hacca gitme, Kur'an-ı Kerîm ifadeleriyle derinlik kazanır.

“Nar tanesi, nur tanesi, bu dünyanın/dünyaların/İslam'ın bir tanesi. (Kâbe)”, (Başgöz- Tietze 1999: 363) “Kırmızı, kan gibi; okunur Kur'ân gibi, hiç benzemez bir güne. (Nar)” (Başgöz- Tietze 1999: 499) “Hacılar hacca gider/cehdeder, gece gider/bir yumurtanın içinde/yüzlerce cüce gider. (Nar)” (Başgöz- Tietze 1999: 502)

şeklindeki bilmeceler, cennet meyvesi olan narın, İslam dinindeki önemini göstermektedir. Kâbe, kutsal merkez sembolizmiyle bilmecelerimizde yer alırken, nar ağacı ile özdeşleştirilerek yaşam/hayat/bilgi ağacını çağrıştırır. Kutsal kitap sembolizminde yaşam/hayat/bilgi ağacı, dünyanın merkezini sembolize eden Yeryüzü Cenneti'nin ortasında dikilidir. (Guenon 2001: 61). Merkezde olan insan için de artık ikilik, teklife dönüşmüş, zıtlıklar birliğe ulaşmıştır. Nar, ateş gibi kırmızılığı ile mâsivadan kurtularak, Hak aşkı için yanan arınmış kalplerin sembolüdür. Nar içerisindeki binlerce gizemli tohum ise arayış içerisindeki insanın, kalbe giden anahtarı olarak karanlıktan aydınlığa ulaşma yolculuğuna işaret eder.

“Tuz Kadar Sevgi’ ve Elazığ’dan derlenen ‘Tembel Ahmet’ adlarıyla anlatılan masallarda kahramanın, padişahın kızına verdiği bir tek nar, kuyuda/mağarada bulunan bir ağacın en tepesindedir.” (Çetindağ Süme 2009: 6).

Bilinçaltını ifade eden kuyu/mağara, kahramanın aşama geçirdiği bir erginlenme mekânıdır. Mağaradaki bir ağaç üzerindeki nar, hayat/bilgi ağacının meyvesi olup, akli simgeler. Bu yüzden mücevherlerden bile daha değerlidir. Nar ağacı, gövdesiyle tıpkı bir insanın iskeletini oluşturur. En tepesindeki nar ise insan başını, dolayısıyla aklını ifade etmekte olup, kahramanı karanlık bilinçaltının labirent mekânlarından/mağara/kuyudan kurtarır. “Bir varlığın temsilinde dikey eksenin –kemâle götüren ve sınırı belirsiz ve açık bir küremsi, figürüyle temsil edilen- ‘evrensel yol’un bir hususileştirilmesi olan ‘kişisel yol’un sembolü olduğunu söyleyebiliriz. (Guenon 126) Masalda da nar ağacı bir anlamda dikeyleşen boyutuyla kemâle eren insanı ifade eder. Yaşam/hayat/bilgi ağacındaki nara ulaşan kahraman, aklın merkezinde ve bilincin farkındalığındadır. Bu yüzden engellerle dolu yolun zorluklarına aldırmadan, olgunluğun zirvesine ilerlemeye tüm kararlılığıyla devam eder ve değerli mücevherlere karşılık narı tercih eder. Çünkü hakikat, narın gizemli kabuklarının içerisinde. Görünmeyeni algılayabilecek seviyede olan kahraman, eksikliğini padişahın kızının verdiği akıl ile tamamlayarak akıl, bilgi ve gönül rehberliğiyle yol alır. Sonunda nara/tamlığa ulaşarak, sevgiliye kavuşma ödülüyle geri döner.

Nar ağacının bazı inanışlara göre Hz. Adem ile Hz. Havva'nın yasak meyveyi yedikleri ağaç olarak bilindiğini görüyoruz. Nar ağacının yanısıra elma, incir vb. gibi meyvelerin de adı geçmektedir. “Kur'an'da hurma, zeytin, incir, nar gibi ağaçlardan özellikle söz edilmekte fakat, yasaklanan meyve ağacının meyvesinin ne olduğu

hakkında bilgi verilmemektedir. “A’raf” suresinde Tanrı, Adem ile Havva’ya cennette bulunan yiyeceklerden diledikleri gibi yemelerini; fakat, bir ağaca yaklaşmamalarını tembihler.” (A’raf suresi 21, 22. ayetler).

Tanrı’nın emrine karşı gelinerek yenilen yasak meyve elma/nar, “Nar Ağacı” adlı masalda, yasak ilişkilerin engelleyicisi olarak yer alır. *Kaf Dağı’nın ardındaki sarayda çocukları ile mutlu bir şekilde yaşayan padişah, bir gün kızının saç telindeki bir tek altın damlacığının kaybolması üzerine “Onu kim bulursa kızımı onunla evlendireceğim” diye bir söz verir. Kaybolan altın damlacığını kızın erkek kardeşi bulunca da sözünden dönemez. Bunun üzerine genç kız, nar ağacına yalvarıp yakarır. O sırada, ağacın gövdesi ikiye ayrılıp onu içine alır. Derler ki nerede iki kardeş evlenmeye kalksa, bir nar ağacı kendi meyvesi gibi kızı kabuklarıyla sararak kötü ve günah olan bu evliliği engellemiş.* (Kavruk-Yardımcı 2012: 241-243).

Masalda, kolektif bilincin nar meyvesini, cennetten düşüşe neden olan değil, yükselişe sebep olan koruyuculuk özelliği ile kutsallaştırdığını görüyoruz. Söz konusu anlatı, insanoğlunun içsel yolculuğunu ve dönüşümünü ifade etmektedir. Masalda, padişahın kızının saç telindeki altın damlacığı, bilinçaltının el değmemiş mekânlarıdır ki kayboluşu ile birlikte bu saflıktan uzaklaşan kız, nar ağacından/ağaç anadan yardım diler. Ağaç ana, arayış içerisindeki genç kızı tıpkı rahim gibi sarmalayarak içine alır, dış dünya ile bağını koparıp, onu kurtarır. Kolektifin üretimlerinde bu kurtuluş, aslında genç kızın bilinçaltının karanlık odalarından hatalarını sorgulayarak bilince ulaşmasını, ilk saf oluş haline, ana rahmine dönerek arınmasını ifade eder.

Halk arasında kutsal sayılan ağaçlar daima yüksek yerlere, ayak altında olmayan mekânlara dikilirler.

“Günümüzde imamzâde türbelerinin yakınlarında, tepelerde ve kutsanan yerlerde bulunan nar ağaçları, özellikle de tek olanları kutsanıp adak için ziyaret edilir.” (Yıldırım 2008: 285) “Nar ve iğlek (incirin erkeği) ağaçları seyrek olarak evlerin önüne dikilen ağaçlardır. Nar, Aydın bölgesinde cennet meyvesi olması nedeniyle tercih edilmektedir.” (Ergun 2004: 301)

Narın kutsallığı, daha çok cennet meyvesi olmasına bağlıdır. Konu ile ilgili diğer bilgiler şöyledir:

Hadîs-i şerifte nar meyvesi, “İçlerinde (her türden) meyve, eşsiz-hurma ve eşsiz nar vardır.” (Rahman Suresi, 68) “Her narda bir damla cennet suyu vardır” diye geçer. (www.lony.com.tr, 2012) “Çorum’da, bir narı yere hiç dökmeden yiyenin cennete gideceğine inanılır.” (Kalafat 1996: 23) Nar taneleri eksiksiz yenmelidir. Zira, “Bu tanelerden birisi yere düşürülürse yani yenmezse, şeytan onu hemen kapar.”(Sever ?: 5)

Nar ile ilgili halk arasındaki inanışlar, Şamanizm ve İslâm dininin kaynaşmasıyla varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Nar ağaçları efsanelerimizde, evliyaların da koruma altına aldığı kutsal ağaçlardır. Aydın’dan derlenen iki efsanede, evin bahçesindeki nar ağacının dibinde bir dede olduğu anlatılır.

“Ağaca kırk yıldır mavi ve pembe ışığın indiğine, beyaz sarıklı ak sakallı bir erkeğin görülüp kaybolduğuna şahit olanlar vardır. Ağaca genellikle Salı ve Perşembe günleri inen ışıkla birlikte, etrafa öd ağacı kokuları yayılmaktadır. Rivayete göre evliya, ağacın etrafına gönülsüz verilip de dikilen çiçekleri bitirmeyip öldürmekte, yanındaki duvarları yıkmakta, sevmediği insanları bilhassa sarhoşları taşlamaktadır.” (Ergun 2004: 728-729)

Narın kutsallığına dair halk arasında anlatılan pek çok masaldan birisi olan “Nar Tanesi”, “Nar Tanesi Yahut Düzme Keloğlan”da (Tansel 1977: 146-151) narın kutsallığı şöyle ele alınır:

“Saraya gelin giden kız, şehzadenin yerden bir nar tanesini alıp yemesi üzerine şehzade ile evlenmekten vazgeçer. Kıza göre nar tanesi yere düşmüş, pis ve kirlenmiştir. Şehzade ise, narın kutsallığına dair bir inanışla böyle davranmıştır. Kızın hatasını anlaması için Keloğlan kılığına giren şehzade, önce kızı kendisine âşık eder, sonra da ona türlü oyunlar oynar. Bir gün şehzade, tepsinin içine bir parça altın, bir parça şeker, bir gül, bir diken, bir de nar tanesi koyarak baş kalfa ile hamamda tepsiyi gezdirir. Başından geçenlerin bir bilmecesi olduğu için kız tepsiyi görürce hatasını anlar ve bilmecenin cevabını vererek, Keloğlan/shéhzade ile evlenir: Altın gibi azizdim/Şeker gibi lezizdim/ Saltanat ağacında/ Yetişmiş tek filizdim. Naz bağında gül iken/Oldum bir kaba diken/Sebeup bir nar tanesi/Keloğlan’a vardım ben.” (Tansel 1977: 146-151)

Masalda, bir tepsi gibi yuvarlak olan dünyanın yola çıkış ve başlangıç noktasına geri dönüş döngüsü, sembol diliyle açıklanmaktadır. Hayatın bilmecesini çözebilmek farkındalıkla başlar. Şehzadenin genç kıza bir tepsi içerisinde sunduğu bir parça altın, bir parça şeker, bir gül, bir diken, bir de nar tanesi rastgele seçilmiş nesnelere değildir. Genç kız, yaşadığı hayatı, sembolik anlam yüklenen nesnelere görünce, anahtarı yalnızca kendisinde olan bu bilmeceleri çözümler. Yola çıkış serüveninde, bilinçsizce bir reddedişle mutluluğu/şekeri erteleyen genç kız, gül dikenleriyle kanattığı karanlık odalarını aydınlığa/saf bilince/altına kavuşturur. Artık bilinmezlikler diyarı, bilincin mekânına dönüşmüştür. Genç kız, yolun sonuna geldiğinde gizemli tohumun açıklanmamış sırrını, bilinç düzeyine yükselerek fark eder ve evlilik düğümü/bağı ödülüyle eve/öze geri döner. Mitolojik bir anlatı olan masalda, görünenin ardındaki görünmeyeni anlamlandırabilmek, özüne dönebilmek mesajları verilmektedir.

Narın halk inanışlarındaki kutsallığına değinen bu anlatılarda, özellikle “nar tanelerinin, Peygamber efendimizin dişleri olarak kabul edilmesi, nar tanelerini yere dökmenin günah olduğu ve saygısızlık olarak kabul edileceği hatırlatılır.” (A.C.) Atalarımızın “Nar ye ki cennete gidesin!” öğütleriyle kutsadığı nar meyvesi, içinde bir sürü çekirdeği olan tanelerden oluşur.

“İnanışa göre bu tanelerden birisinin çekirdeği, cennetten alınmıştır. Bu yüzden nar taneleri toprağa veya herhangi bir yere düştüğünde asla kirlenmemekte, daima pırl pırl olup parlaklığını korumaktadır.” (A.A.)

Nar ile ilgili bu vb. gibi inanışlar, mitolojik anlatılar, narın kutsallığını daha da arttırmaktadır. Mitolojiler, dini kaynaklarla beslendikleri için enerji kaynaklarını, saf ve ilksel bilgilerle büyütmede, inanışlar ve ritüellerle günümüze kadar yaşama imkânı bulmaktadır.

İslâm dini ve Hristiyanlık'ta, Meryem ve İsa resimleri ile heykellerinde kıyamet günü, sonsuz hayat sembolü olarak nar kullanılmaktadır. Ortaçağ sanatında, doğurganlık sembolü olan nar ağacı, Hz. İsa'nın beklenen yeniden doğuşunu simgelemektedir. (www.resimkalemi.com, 2012)

Diyebiliriz ki evrensel anlamda bereket sembolü olarak kullanılan meyve motifleri içerisinde geçen nar, genellikle doğurganlığın, bereketin, aklın ve hayat ağacının sembolü olarak yer almıştır. Eski çağlardan beri mimaride süsleme amaçlı da kullanılan nar ağacı, evrensel anlamda hayat/bilgi ağacı olarak kutsal merkez sembolizmi çizerek kutsanan mitolojik bir ağaçtır.

e. Kötü iyeleri uzaklaştıran nazar sembolü nar

Nar ağacı halk inanışlarında, kötü iyelere karşı korunmak, nazardan sakınmak amaçlarıyla da kullanılmış ve kutsal sayılmıştır.

"Tenhal (defne), mazi, meşe, menengeç, nar çiçeği dalı, dağdağan, çitlembik, alıç, kuşburnu, iğde, ak diken, kızıl diken, karaağaç (üvez), çıtlık, böğürtlen, çıra ağacı, gül dalı; dut ağacı gibi dikenli çalılar ve ağaçların Tanrı kutu taşıdığına inanılmaktadır. Onlardan yapılan nazarlıkların da kutlu olduğu, bulunduğu yeri veya kişiyi kötülükten, kem gözlerden koruduğu inancı yaygındır." (Ergun 2004: 322)

Halk arasında nar, merhem ağacı vb. gibi dikenli ağaçların dalından bir parça evde veya üzerinizde taşınırsa kötü ruhların zarar veremeyeceğine inanılır. Çünkü kötü ruhlar, dikenli çalılara yaklaşmamaktadır.

"Nevruz gününde ve yine onun İslami gelenekteki devamı olan Hıdırellez'de evlerin kapılarına asılan dikenli ağaç ve çalıların şeytani eve sokmayacağına inanılmaktadır. Türk insanı inanmaktadır ki 'Şeytanın olmadığı yerde dirlik, düzenlik ve mutluluk vardır. Aydın bölgesinde de dikenleri dolayısıyla şeytani evin etrafına sokmayan nar ağacı halkın en çok tercih ettiği ağaçtır." (Ergun 2004: 323, 301). "Nar ağacı biten yerden zehirli hayvanlar kaçar." (Ergun 2004: 643)

şeklindeki halk inanışı da nar ağacının kutsallığını göstermektedir. Bu yüzden dikenli nar ağacı ev önlerine dikilerek kötülüklerden korunma inancı yaşatılmıştır.

Giresun ve Isparta'dan derlenen şu ninnilerde, annenin en kıymetlisi olan yavrusunu nazardan koruma isteği, nar tanelerinin boncuk veya göz karşılığı çatlayarak nazarı def etmesi şeklinde geçer:

*"Atışları var bunun,
Koynu dolu nar bunun,*

*Nar tanesi çatlasın,
Düşman gözü patlasın, ninni!" (Çelebioğlu 1995: 114)*

*"Ninnilerim var olsun,
Koynun dolu nar olsun,
Narın düşün çatlasın,
Düşman gözü patlasın!" (Çelebioğlu 1995: 115)*

Görülüyor ki gerek şekliyle boncuğa, göze benzetilen gerekse dikenleri ile kötü ruhları kovan nar ağacı, Şamanizm inancının günümüzde İslamî inanışla birlikte varlığını sürdürdüğüünün bir ifadesidir.

SONUÇ

Mitolojiler, kolektif bilincin üretimleri olup, yaratıldığı ve yaşatıldığı topluluğun dinsel inançlarının, kültürlerinin, hayal gücünün ve toplumsal kabullerinin aynasıdır. Mitolojik anlatıların amacı, ahlaki erdemleri yaşatmak, somut nesnelere eşliğinde soyut değerleri görselleştirmek, yapılan ritüellerle öğretilerin hafızada yeniden yaratılarak güncellenmesine ve nesilden nesile yaşatılarak kalıcı olmasına yardımcı olmaktır. Mitolojilerin parçalanmış şekilleri olan başta masallar olmak üzere masal, halk hikâyesi, bilmece, ninni vb. gibi türlerde ele alınan narın, ağacı, meyvesi ve çiçeğiyle geçmişten bugüne gizemli bir şifa kaynağı olarak yüceltilmiş, atalarımızın tecrübeleriyle sınanarak farkındalığına varılan bir meyve olduğu görülmektedir. Söz konusu anlatılarda nar, tedavi edici özelliğinin yanısıra sembolik anlamlarıyla da dikkat çekmektedir. Buna göre nar, ölümsüzlük veya olağanüstülük vasıflarıyla kutsanmış, gökten geldiği düşünülen "cennet meyve"si olarak kabul edilmiştir. Gerek kırmızı rengi, gerekse yuvarlak şekliyle güneş ve aya eş tutulan nar, verimliliğinin, bolluk ve bereketin, üretkenliğin ve çoğalmanın, yeniden doğuşun, evliliğin, yaşam ve ölümsüzlüğün, insan sağlığının, zenginliğin, refahın, doğurganlığın, zürriyetin, olağanüstü gücün ve güzelliğinin, masivadan kurtulup Hak aşkıyla yanan arınmış saf kalbin, nazardan ve hastalıklardan korunmanın sembolü olarak evrensel anlam kazanmış mitolojik bir meyvedir.

Evrensel anlamda kolektif dinsel inanç güçleri ve hayal dünyalarının eşliğinde kurguladıkları anlatılar, psikanalitik, işlevsel ve arketipsel olarak çözümlendiğinde söz konusu anlatıların, insan-doğa ilişkisinin yanısıra topluma yol gösterecek mesajlar içerdiği görülmektedir. İlkel dönemlerde tabiatta olup biten herşeyi anlamlandırmaya çalışan insanoğlu, olayları güzel bir sebebe bağlayarak hikâyeleştirirken, milletlerin beslendiği ölümsüz yaşam enerjileri olarak insanın kökene dönüş arzusuna sembolik bir yol haritası da çizmektedir. İlk doğum anının saflığına ulaşarak yeniden doğan insanoğlunun bireyleşme yolculuğuna işaret eden bu anlatılar, Şamanizmden, İslâm dininin kabul edildiği bugüne kadar kabul edilen dinlerin, göçebe hayata bağlı gözlemlerin ve tecrübelerin izlerini taşımaktadır. Tespit ettiğimiz anlatılarda, nar sembolü ile ata kültürünün değerler dünyasının izlerini yaşatmak, birlik ve beraberliğin önemini vurgulamak, inancın gücünü kültürel bellekte ölümsüz kılmak, geçmiş ve geleceği birbirine bağlamak amaçlarının yanısıra, evrensel değerlerin ortak mirası dile getirilmektedir.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Alptekin, A. B. (1997). Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Alptekin, A. B. (2002). Taşeli Masalları. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ateş, M. (2001). Mitolojiler ve Semboller / Anatanrıça ve Doğurganlık Sembolleri. İstanbul: Aksiseda Matbaası.
- Bachelard, G. (1999). Ateşin Tin Çözümlemesi. Çev., Nail Bezel. Ankara: İmge Kitabevi.
- Başgöz, İ. -A Tietze. (1999). Türk Halkının Bilmeceleri. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Campbell, J. (2003). Yaratıcı Mitoloji / Tanrının Maskeleri. Çev., Kudret Emiroğlu. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Can, Ş. (1970). Klasik Yunan Mitolojisi. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Cerrahoğlu, M. (2012). "Mitolojilerde ve Türkiye'de Derlenen Masallarda Narın Yeri". Turkish Studies, Cilt: 7, Kış, 643-651.
- Çelebioğlu, A. (1995). Türk Ninniler Hazinesi. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Çelebioğlu, A. -Y. Z. Öksüz. (1995). Türk Bilmeceler Hazinesi. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Çetindağ Süme, G. (2009). "Tuz Kadar Sevgi Bağlamında Tuzun Sembolik Çağrışımları", Gazi Üniversitesi, Uluslar arası Karşılaştırmalı Edebiyat, Edebiyat ve Dil Öğretimi 29 Nisan-1 Mayıs, 1-13.
- Doğu Ve Batı Rüya Yorumcularından Derlenmiş Gizli Kuvvetler Hazinesi/Rüya Yorumları Ansiklopedisi. 2000. İstanbul.
- Ergun, M. (1997). Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi I-II. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergun, P. (2004). Türk Kültüründe Ağaç Kültü. Ankara.: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Ergun, P. (2010). "Türk Kültüründe Ruhlar ve Orman Kültü". Millî Folklor, 2010, Yıl 22, Sayı: 87, Cilt: 11, 113-121.
- Erhat, A. (2011). Mitoloji Sözlüğü. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ersoy, N. (2007). Semboller ve Yorumları. İstanbul: Dönence Yayınları.
- Gezgin, D. (2010). Bitki Mitosları. İstanbul: Sel Yayıncılık,. (Bkz. O. Hançerlioğlu. 1993. Dünya İnançları Sözlüğü Dinler Mezhepler Tarikatler-Efsaneler. İstanbul: Remzi Kitabevi).
- Guenon, R. (2001). Yatay ve Dikey Boyutların Sembolizmi. Çev., Fevzi Topaçoğlu. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Gültekin, R. E. (2008). "Türklerde Bereket Sembolü Olarak Kullanılan Meyve Motifleri ve Mimaride Değerlendirilmesi". Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 3/5 Fall, 9-31.
- İbrahimov, G. (2001). Tatar Halı Cırları. Kazan: Megarif Neşriyatı.
- İsmail, M. (2008). "Azerbaycan Sözlü ve Yazılı Edebiyatında Nar", Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 3/5 Fall, 217-226.
- Kalafat, Y. (1996). İslamiyet ve Türk Halk İnançları. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kalafat, Y. (2007). "Hazara Türk Halk İnançları". Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları. C. I. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Kavruk H.-M. Yardımcı. (2012). Anadolu Masalları Gerçekleşen Rüya. İnönü Üniversitesi Yayını, Malatya.
- Maranki, A. -E. Maranki. (2005). Kozmik Bilim Işığında Şifalı Bitkiler. Mozaik Yayınları, İstanbul.

- Olgunlu, A. C. (2014). Mitos'tan Logos'a Mitlerin Çözümlemesi. İstanbul: Hükümdar Yayınları.
- Saltık, M. (2005). Kuş Dili Klavuzu/Simyanın Ayak İzleri. İstanbul: Hermes Yayınları.
- Sever, M. (?), "Türk Halk İnançlarında ve Halk Hekimliği Uygulamalarında Meyve". www.acikarsiv.gazi.edu.tr
- Sertkaya, B. (2012), Elazığ Folklorunda Eski Türk İnanışlarının İzleri. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Şenocak, E. (2010). "Mitolojik Konulu Bir Halk Hikâyesi: 'Leylâ İle Mecnûn Hikâyesi' Merkezinde Yıldız Dönüşüm". Milli Folklor, Yıl 22, Cilt 11, Sayı 86, s.20-29.
- Şimşek, E. (1987). Arzu ile Kamber Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Şimşek, E. (2001). Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması I-II. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Şimşek, E. (2006). "Ölümsüzlük İlacı Olarak Elma", Prof. Dr. Saim Sakaoğlu'na Armağan. Konya: Kömen Yayınları. s. 237-245.
- Tansel, F. A. (1977). Ziya Gökalp Külliyyatı-I Şiirler ve Halk Masalları. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Tanyol, A. T. (2011). Elazığ Kavakpınar (Akmezra) Köyü Halk Kültürü Unsurları. Yayımlanmamış lisans tezi, Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Elazığ.
- Telesco, P. (1999). Düşlerin Dili. Çev., Feyza Karagöz. İstanbul: E Yayınları.
- Yıldırım, N. (2008). Fars Mitolojisi Sözlüğü. İstanbul: Kocabalca Yayınları.
- Ziyadinova, E. (2006). "Kırım Tatar Halk Türkülerinde Sembol Olarak Bitkiler". Çev., Burcu Kaçmaz. Karadeniz Araştırmaları. Sayı 11, Güz, 101-110.
- <http://bayankus.com/index.php/tanrisaldir-nar/2012/02/18>
- <http://www.diyetmutfagi.com/saglik/10/nar-ile-gelen-cilt-guzelligi.html/2012/11/15/>
- <http://www.eksisozluk.com/show.asp?/2012/02/18>
- <http://www.euractiv.com.tr/91/article/bolluk-ve-bereketin-simgesi-nar/2012/11/15/>
- <http://gsf.karatekin.edu.tr/simge.pdf/2012/02/18>
- <http://www.kulturelbellek.com/kulturumuzde-evlerle-ilgili-inanislar/2012/11/15/>
- <http://www.lony.com.tr/lony/nar.asp/2012/02/18>
- <http://www.mumsema.com/m-n-harfleri-ile-baslayan-ruya-tabiri-bolumu/104918-ruyada-nar-gormek-imam-nablusi.html/2012/11/15/>
- <http://www.populermedikal.com/diyetegzersiz/narsuyu.asp/2012/11/15/>
- <http://www.resimkalemi.com/sanat-ve-mitoloji/3321-mitolojide-nar.html/2012/11/15/>
- <http://ruya.ihya.org/ruyada-nar-gormek.html/2012/02/18>
- <http://www.taslar.net/nar-tasi/2012/11/15/>
- <http://www.turkcuturanci.com/2012/02/18>
- www.yenidenergenekon.com/58-anadolu-kapi-tokmaklari/2012/02/18

Sözlü Kaynaklar

Aşağıda kaynak şahıslar hakkında bilgi verilirken şu sıra takip edilmiştir:

a. Adı Soyadı, b. Doğum yeri, c. Doğum tarihi, ç. Mesleği, d. Öğrenim durumu, e. Kimden öğrendiği

(A.A.): Ahmet Ateş, Elazığ/Yurtbaşı, 1967, inşaat işçisi, okur-yazar, ailesinden.

(A.C.): Aynur Cankara, Elazığ/Yurtbaşı, 1972, ev hanımı, okur-yazar, annesinden.

(M.M.): Memnune Müezzinoğlu, Elazığ, 1961, ev hanımı, okur-yazar, ailesinden.

(İ.S.): İsalet Sürücü, Elazığ/Yurtbaşı, 1933, ev hanımı, ilkokul mezunu, ailesinden.

(G.Y.): Günver Yıldız, Elazığ, 1960, öğretmen, okur-yazar, ailesinden.

EXTENDED SUMMARY

Homeland of Pomegranate is Asia and it has a great deal of kind known as bead pomegranate (boncuk narı), pomegranate having large grains (devedişî gök milesi), black pomegranate (kara nar), black bridge (karaköprü), katırbaşı pomegranate, scarlet, bird pomegranate (kuş narı), Nizip pomegranate and Tırbey, seedless pomegranate, sour pomegranate, sweet pomegranate, zivzik pomegranate, devedişî, nuznar, çüngüş pomegranate, etc. in Turkey. Nar that is a mythological fruit has found a plenty of living area from dream interpretations, people's belief, legend, fairy tales, folktales, Turkish poems, lullabies, puzzles, folk medicines, etc. to rubia tinctorum, pomegranate juice, pomegranate syrup, pekmez, syrup, liqueur, ointment, shampoo, shower gel, cream, food additive, souvenir production, architecture and adornment art. In this sense, pomegranate tree is used for purposes such as industrial, medical, etc. as several mixtures consisting of fruit, flower, seeds, integument, oil, aqua and crust of pomegranate. Our purpose in our study related to pomegranate that has been mentioned in many areas of public culture is to demonstrate place and importance of pomegranate in conventional wisdoms, types depending on expression, and folk medicine. In addition, it is to be able to analyze symbolic meanings of pomegranate in the narratives related to pomegranate from mythology to today.

Pomegranate has different symbolic meanings in types depending on narrations such as mythology, epics, fairy tales, legends, folk tales, etc.. Mythologies are productions of collective conscious and are the mirrors for spiritual and regional believes of community where it created and kept alive. Notably mythologies, narrations in questions have purposed to keep moral merits alive, visualize intangible values in company with tangible objects and help to be permanent by keeping alive from generation to generation.

Archetypal and hermeneutics (hermeneutic) have been chosen as methods when it is researched the place of pomegranate in intellectual and cultural history and textual analysis have been made with symbolic analyses. Our determinations related to pomegranate are considered as the following under titles:

- a. Pomegranate as symbol of extraordinary beauty
- b. Pomegranate as symbol of existence miracle, generation
- c. Pomegranate as symbol of wideness and fruitfulness
- ç. Pomegranate as symbol of miraculous medicine

d. Pomegranate as symbol of blessed tree and tree of life/information**e. Pomegranate as symbol of evil eye removing the bad possessors**

Pomegranate is a miraculous fruit in terms of health and beauty. Pomegranate consists of materials such as protein, carbohydrate, calcium, phosphorus, iron, etc. and vitamins as B1, B2 and C. Pomegranate seed oil is benefited to get the wrinkles out and as skin renovator and dead cell cleansing by peeling made of the crusts. Pomegranate is an incredible beauty resource due to its fruit, flower and crust, and information related to picture the Goddesses with flowering and color and also to be a beauty elixir has been reflected on mythological narrations. To encounter with pomegranate as beauty element in public narrations is a transformation in pomegranate as beauty symbol. Transformation is to change the moment, minute, and the area where existence exists, to liberate the stereotyped life by saving from its shape and to exist in one sense. Existence of transformation wish of the entity, objects it turned into willingly or it was turned into unwillingly and good/bad, beautiful/ugly, positive/negative features of the transformations will have a meaning in the center of values the individual represents. This information brings us to judgment that entity has strong-willed, virtuous, etc. or total opposite features. The idea underlying person or objects that turned into pomegranate is that trees are alive and represent a proprietor. Depending upon advantages such as pomegranate strengthens the immune system, etc. and is a life/living/information tree in beliefs and mythology, pomegranate appears as extraordinary beauty source, symbol of pure and clear love in the types depending on pomegranate narration. Pomegranate tree has been sanctified as the *idée* that it grew by tooth the Prophet Mohammed (S.A.V.) and should be eaten without dropping even one of the grains because of being a fruit of heaven in the conventional wisdoms. Furthermore, it is indicated that epic heroes such as İsfendiyar drew their extraordinary strengths from pomegranate.

As pomegranate tree is a thorn, it was used for the purposes of being safe from bad proprietors and avoiding evil eye and regarded as blessed in Shamanist periods. Pomegranate was considered as soil because of its round shape and red/yellow color, and was identified with sacred place Kâbe lightening our souls, just like sky objects lightening the world, in some narrations. Kâbe, as the five time kiblah for Muslims, creates the central symbol of Islam with the indication of eternal vitality by means of expanding energy with its red color continuously.

Pomegranate symbolizes the fruitfulness, birth and production in mythology. For some fruits while seed is hidden in the middle of fruit and in finite numbers, pomegranate consists of numerous seeds. All living creatures reproduce from a mysterious seed/core and pomegranate indicates continuity of generation. In this sense, pomegranate has been symbol of fruitfulness and continuity for a generation. In order to benefit from feature that pomegranate is symbol of generation, wideness and fruitfulness, "Pomegranate breaking ceremonies" have been carried out among the Anatolia people and kept alive in many regions of Anatolia as continuation of a very old tradition. As apple and pomegranate resemble each other, in Turkish culture it has been symbol of wideness, fruitfulness and welfare as "Red Apple" (*kızıl elma*) ideal. Pomegranate has symbolic meanings such as wideness, fruitfulness, welfare and wealth etc. in narrations and dream interpretations, and

has continued to be origin myth in Nawruz (Nevruz), Nartugan/Nardoğan days, birth, marriage and death ceremonies.

Traces of values related to ancestor cults in productions of collective have been kept alive and analysis of symbolic meanings interconnects the past and future. Narrations of collective are the eternal energy of life which a nation is fed in universal sense, and draw a symbolic route map for desire of human to return origin. In narrations carrying the traces of believes continued among people, accepted regions and observations and experiences related to nomadic life, it is mentioned deep longings for purity at the first birth moment. Therefore it is tried to make the world of values immortal in cultural memory.